3.3.2020

FINNWATCH RY LAUSUNTO
ASIA: E 61/2019 vp

Finnwatch ry kiittää ympäristövaliokuntaa mahdollisuudesta lausua EU:n komission vihreän kehityksen ohjelmasta. Asiantuntijalausunto perustuu valtioneuvoston kanslian 30.1.2020 päivättyyn muistioon[1] sekä komission 11.12.2019 antamaan tiedonantoon[2]. Tiedot vihreän kehityksen ohjelmasta ovat vielä toistaiseksi niin yleisluontoisia, että toimien perusteellinen arviointi on monilta osin mahdotonta.

On hienoa, että ilmasto- ja ympäristökriisin torjunta on vihdoin saamassa EU-tasolla kattavan ja kunnianhimoisen politiikkaohjelman, joka huomioi ilmastokriisin lisäksi myös biodiversiteetin vähenemisen ja esittää oikeudenmukaista siirtymää vähähiiliseen hyvinvointiyhteiskuntaan. Ymmärrettävästi näin varhaisessa vaiheessa toteutuksen yksityiskohdat ja aikataulut puuttuvat suunnitelmasta lähes tyystin, vaikka tavoitteiden saavuttaminen on täysin riippuvaista toimenpiteiden tehosta ja aikataulun kunnianhimosta.

Yhteenvetona vihreän kehityksen ohjelmasta ja Suomen kannasta toteamme seuraavaa:

1. Suomen tulee ajaa komission esitystä kunnianhimoisempaa päästövähennystavoitetta vuodelle 2030 sekä hiilineutraaliustavoitteen aikaistamista vuoteen 2040. Tiukempi EU-tavoite tukee myös Suomea kansallisen hiilineutraaliustavoitteen saavuttamisessa.
2. Suomen tulee hallitusohjelman mukaisesti edistää EU:n laajuisen yritysvastuulain säätämistä myös osana komission vihreän kehityksen ohjelmaa.
3. Suomen tulee antaa tukensa alv-direktiivin uudistamiselle sekä peräänkuuluttaa taloudellista eriarvoisuutta vähentäviä ja transformaatiota hiilivapaaseen yhteiskuntaan nopeuttavia veroratkaisuja. Avainasemassa ovat progressiivinen verotus, päästöverojen ohjaaminen transformaation nopeuttamiseen sekä veropohjan aukkojen tiivistäminen.
4. Sekä komission esityksestä että Suomen kannasta puuttuu selkeä tavoite kokonaiskulutuksen vähentämisestä. Biodiversiteetin suojelu ja ilmastokriisin torjunta ei onnistu pelkästään sillä, että nykyiset tarpeet tyydytetään aiempaa pienemmin päästöin. Ympäristöä vahingoittavaa kulutusta – kuten vaate-, tekstiili- ja elektroniikkatuotteiden kulutusta, lentämistä ja lihansyöntiä – tulee pyrkiä vähentämään aktiivisin toimin.
5. Suomen kannoissa peräänkuulutetaan kasvustrategiaa. Tällainen kasvun tavoitteleminen itseisarvona on haitallista, ja Suomen tulisi korostaa muiden mittarien tarvetta vihreän kehityksen ohjelmassa. Talouskasvu ei ole irtikytkeytynyt luonnonvarojen käytöstä, mikä on ongelmallista niin ilmaston kuin biodiversiteetin näkökulmasta.

[1] https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Liiteasiakirja/Documents/EDK-2020-AK-282872.pdf
[2] https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf

Seuraavassa on kommentoitu esityksen sisältöä tiedonannon alkuperäisen rakenteen mukaisessa järjestyksessä.

UUSIEN POLITIIKKOJEN SUUNNITTELU

EU:lle kunnianhimoisemmat ilmastotavoitteet vuosiksi 2030 ja 2050

Komissio esittää vuotta 2030 koskevan päästövähennystavoitteen kiristämistä 40 prosentista 50–55 prosenttiin ja hiilineutraaliuden, eli päästöjen ja nielujen tasapainon, saavuttamista vuoteen 2050 mennessä. Kummankaan tavoitteen osalta taso ei ole riittävä ilmastotieteen ja oikeudenmukaisen taakanjaon näkökulmasta.

Kansainvälinen ilmastopaneeli IPCC arvioi syksyllä 2018[3], että puolentoista asteen tavoite edellyttää, että hiilineutraalius saavutetaan globaalisti vuoteen 2050 mennessä. Koska EU on vaurastunut käyttämällä fossiilisia polttoaineita, sillä on paitsi historiallisiin päästöihin perustuva velvollisuus myös edellä mainitun vaurauden tuoma mahdollisuus olla edelläkävijä.

Suomen kansallinen ilmastopaneeli on arvioinut[4], että puolentoista asteen mukainen tavoite oikeudenmukaisella taakanjaolla olisi hiilineutraaliuden saavuttaminen EU:ssa jo 2030-luvulla. Tästä syystä EU:n tulisi tavoitella hiilineutraaliutta viimeistään vuoteen 2040 mennessä ja edetä sen jälkeen hiilinegatiiviseksi, eli kasvattaa nielut päästöjä suuremmiksi.

Edellämainittu aikataulu hiilineutraaliuden saavuttamisen suhteen tarkoittaa, että myös vuotta 2030 koskeva päästövähennystavoite on riittämätön ja sitä tulee tarkastella uudelleen. Uusi tavoite tulee arvioida suhteessa siihen, että hiilineutraalius saavutetaan EU:ssa 2040 mennessä. Suomen oma, vuodelle 2035 asetettu hiilineutraaliustavoite antaa erinomaisen mahdollisuuden uskottavasti vaatia ja ajaa selvästi kaavailtua tiukempaa ilmastopolitiikkaa myös EU:ssa. Tiukempi EU-tavoite tukee myös Suomea oman kansallisen tavoitteen saavuttamisessa.

On hyvä, että komissio pyrkii edistämään koko yhteiskunnan läpileikkaavaa päästöjen hinnoittelua. Hiilitullien käyttöönottoa koskeva selvitys on tärkeä tapa edistää päästöjen hinnoittelua ja ulottaa EU:n ilmastopolitiikan vaikutukset unionin rajojen ulkopuolelle.

Puhdasta, kohtuuhintaista ja toimitusvarmaa energiaa

Komissio esittää ripeää luopumista kivihiilen energiakäytöstä, mutta ei aseta sille aikarajaa. Climate Analytics on arvioinut IPCC:n puolentoista asteen raportin perusteella, että EU:n tulisi luopua kivihiilestä viimeistään 2031[5]. Lukuisat EU-maat ovat jo asettaneet tämän arvion

[3] IPCC, Summary for Policymakers of IPCC Special Report on Global Warming of 1.5°C, 2018, https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/spm/

[4] Ilmastopaneeli, An approach to Nationally Determined Contributions Consistent with the Paris Climate Agreement and Climate Science: Application to Finland and the EU, 2019, https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2019/10/Finlands-globally-responsible-contribution_final.pdf

[5] Climate Analytics, Coal phase-out, https://climateanalytics.org/briefings/coal-phase-out/

kanssa linjassa olevia kansallisia tavoitteita kivihiilestä luopumiselle. Kivihiilen jälkeen on tärkeää pyrkiä ripeästi eroon myös maakaasun energiakäytöstä. Komission muotoilu maakaasusta on epämääräinen ja siitäkin puuttuu aikataulu.

Jotta kivihiilestä luopuminen voidaan tehdä ripeästi, komission tulee selvittää keinoja, joilla estetään se, että fossiilisen energian tuottajat voivat Energy Charter Treaty -sopimuksen investointisuojaan vetoamalla vaatia suuria vahingonkorvauksia mailta, jotka toteuttavat ilmastotieteen mukaista ilmastopolitiikkaa.

On hyvä, että komissio korostaa energiaköyhyyden vastaisia toimia energiajärjestelmän murroksen yhteydessä ja nostaa esiin esimerkiksi tuet energiaremonteille. Finnwatch korostaa, että päästöverojen tuottoja tulee ohjata muutoksen nopeuttamiseen tukemalla tämäntyyppisiä investointeja. Tämä tukisi myös energiaköyhyyden poistamista ja ehkäisyä.

Teollisuuden kannustaminen puhtaaseen kiertotalouteen

Komissio arvioi, että ilmastoneutraalin kiertotalouden luominen kestää sukupolven, joten sitä koskevat päätökset on tehtävä viidessä vuodessa. Näin nopeassa murroksessa on tärkeää huolehtia siitä, ettei tyydytä nopeisiin mutta näennäisiin ratkaisuihin. Siksi on hyvä, että komissio korostaa toimia muun muassa viherpesun kitkemiseksi.

Tuotteiden ja palveluiden ympäristövaikutusten arvioimisessa on olennaista huomioida koko elinkaari – myös mahdollinen alihankintaketju EU:n rajojen ulkopuolella. Finnwatchin selvityksen mukaan Suomessa toimivat yritykset tuntevat huonosti myymiensä tuotteiden tuotannossa käytetyn energian lähteitä.[6]

Komission esityksessä on lupaavaa, että kuluttajien oikeudet nousevat esiin ja yrityksiä aiotaan kannustaa tarjoamaan kestäviä, uudelleenkäytettäviä ja korjattavia tuotteita. Myönteistä on myös korjauttamisoikeuteen ja suunniteltuun vanhenemiseen liittyvät arvioinnit.

Komission esityksessä mainitaan vihreiden julkisten hankintojen edistäminen lainsäädännöllä ja ohjeistuksella. Ilmasto- ja ympäristövastuullisuus tulee nostaa kriteeriksi julkisia hankintoja tehdessä esimerkiksi edellyttämällä tietoa hiilijalanjäljestä. Komission tulee päivittää hankintadirektiiviä varmistaakseen, että kaikissa julkisissa hankinnoissa huomioidaan tulevaisuudessa sosiaalisen ja ekologisen kestävyyden kysymykset. Komission tulee myös kiirehtiä vertailukelpoisten tuoteryhmäkohtaisten ympäristövaikutus-standardien (Product Environmental Footprint Category Rules PEFCR) laatimista sekä niitä koskevan kuluttajaviestintää koskevan ohjeistuksen laatimista.

Kestävään ja älykkääseen liikkumiseen siirtymisen nopeuttaminen

On hyvä, että komissio haluaa vähentää liikenteen päästöjä ja nostaa esiin, että vähennyksien tulee kattaa kaikki liikkumismuodot. Kannatettavaa on myös eri kulkutapojen

[6] Finnwatch, Hiilenmustia alihankintaketjuja, 2019, https://finnwatch.org/images/pdf/Hiilenmustia_alihankintaketjuja.pdf

hinnoitteleminen ympäristö- ja terveysvaikutusten mukaan. Kuten kaikissa tasaveroja lisäävissä päästöveroissa, myös liikenteen osalta tulee varmistaa sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Tämä voidaan toteuttaa ohjaamalla päästöverojen tuottoja transformaation nopeuttamiseen esimerkiksi subventoimalla vähäpäästöisiä liikkumismuotoja, rakentamalla niihin tarvittavaa infrastruktuuria sekä kompensoimalla kohtuuttomia taloudellisia vaikutuksia heikoimmassa asemassa oleville ryhmille. Siltä osin kun liikkumisen päästöjä vähennetään käyttämällä biopolttoaineita, on varmistettava biopolttoaineiden tuotannon sosiaalinen ja ekologinen kestävyys. Biopolttoaineiden kestävyyteen ja riittävyyteen liittyvien moninaisten haasteiden vuoksi voi olla perusteltua varata ne käyttökohteisiin (esimerkiksi lentoliikenne), joissa liikenteen sähköistäminen ei ole vielä teknisesti mahdollista.

Päästövähennystoimien lisäksi olisi syytä etsiä keinoja myös liikkumistarpeen vähentämiseksi – erityisesti pitkien, lentäen tehtävien matkojen osalta. Kuljetusten siirtäminen raiteille mainitaan vain rahdin osalta, vaikka raideliikenteen tarjontaa tulisi lisätä myös henkilöliikenteessä.

Myös komission lupaus selvittää ja puuttua ilmailun ja merenkulun polttoaineiden verohelpotuksiin on kannatettava.

Pellolta pöytään: reilun, terveyttä edistävän ja ympäristöystävällisen elintarvikejärjestelmän kehittäminen

EU:n sisäisten arvoketjujen lisäksi on syytä korostaa EU:n ulkopuolelta tulevien tuotteiden tuotannon vaikutuksia ilmastoon, ympäristöön ja ihmisoikeuksiin. Suomen tulee hallitusohjelman mukaisesti edistää EU:n laajuisen yritysvastuulain säätämistä.

Ekosysteemien ja biodiversiteetin säilyttäminen ja ennallistaminen

Ympäristöjärjestöjen tekemän selvityksen mukaan peräti 87 prosenttia eurooppalaisista kannattaa metsäkatoa ehkäisevää lainsäädäntöä[7]. Sitovan sääntelyn sijaan komissio haluaa edistää niiden EU:n ulkopuolelta tuotavien tuotteiden myyntiä, jotka eivät aiheuta trooppista metsäkatoa. Hyvien esimerkkien korostamisen sijaan, EU:n tulisi – esimerkiksi yritysvastuulain kautta – edellyttää kaikilta EU:n alueelle tuotavilta tuotteilta vastuullista tuotantoa. Trooppisella metsäkadolla on useita suoria ja epäsuoria negatiivisia vaikutuksia paikallisväestön ja alkuperäiskansojen oikeuksiin, joita voitaisiin torjua ihmisoikeuksia koskevalla huolellisuusvelvoitteella. Komission tulee käynnistää ihmisoikeuksia koskevaan huolellisuusvelvoitteeseen perustuvan yritysvastuulain valmistelu.

Komission tulee tutkia myös mahdollisuutta laajentaa keltainen kortti -mekanismin kautta annettavia kauppasanktioita kolmansille maille, joista tulevassa tuotannossa havaitaan laitonta metsäkatoa, ympäristön pilaamista tai ihmisoikeusloukkauksia. Tällä hetkellä keltainen kortti -mekanismi on käytössä laittoman kalastuksen (IUU fishing) suitsimisessa, ja

[7] Greenpeace, 87% of Europeans support new laws to combat global deforestation, 2019, https://www.greenpeace.org/eu-unit/issues/nature-food/2015/87-percent-support-laws-deforestation-new-poll/

se on toiminut verrattain hyvin saaden aikaan merkittäviä parannuksia kolmansien maiden lainsäädännössä ja lainsäädännön toimeenpanossa.

Saasteettomaan ympäristöön tähtäävä nollapäästötavoite

On hyvä, että komission haluaa puuttua myös paikallisiin saasteisiin nollapäästötavoitteellaan. Samankaltaista nollapäästöisyyttä tulee pyrkiä edistämään myös EU:n ulkopuolelle ulottuvien alihankintaketjujen kohdalla.

Euroopan unionin jäsenmaiden tulee ryhtyä seuraamaan vuositasolla myös kulutusperäisiä päästöjä, ja komission tulee selvittää mahdollisuutta säätää yrityksille velvollisuus kartoittaa ja vähentää fossiilisen energian käyttöä niiden arvoketjuissa.

KESTÄVYYDEN SISÄLLYTTÄMINEN KAIKKIIN EU:N POLITIIKKOIHIN

Pyrkimys vihreään rahoitukseen ja ympäristösijoittamiseen ja oikeudenmukaisen siirtymän turvaaminen

Kaikelle EU:n rahankäytölle tarvitaan ympäristökriteerit. Komission tavoitteena on ohjata ilmastotoimiin 25 prosenttia EU-budjetista, 20 prosenttia päästöoikeuksien huutokauppatuloista, 50 prosenttia Euroopan investointipankin rahoituksesta, 30 prosenttia InvestEU-rahoituksesta ja 35 prosenttia Horizon Europe -rahoituksesta. Nämä rahavirrat ovat merkittäviä, mutta yhtä tärkeää on varmistaa myös, ettei muukaan rahankäyttö ole ristiriidassa vihreän kehityksen ohjelman tavoitteiden kanssa vaan edistää niiden toteutumista. Oikeudenmukaiseen siirtymään käytettäviä varoja tulee myöntää vain toimiin, jotka edesauttavat fossiilisista polttoaineista luopumista ripeällä aikataululla.

Komissio lupaa aloittaa kestävän rahoituksen strategian päivityksen. On hyvä, että tässä työssä pitkän aikavälin kestävyyttä korostetaan suhteessa lyhyen aikavälin tuottoihin. Kannatettavaa on myös vastuullisten sijoitustuotteiden tunnistettavuuden parantaminen. Uudistustyössä olisi myös mahdollista selvittää kestävän rahoituksen taksonomian laajentamista koskemaan niin sanotut ruskeat, eli kestävyydelle haitalliset sijoituskohteet.

On tärkeää, että komissio aikoo päivittää ei-taloudellisen tiedon raportointia koskevan direktiivin siten, että yhtiöiden ja investointilaitosten tulee tarjota kattavaa tietoa toiminnan ja sijoitusten kestävyysvaikutuksista. Ei-taloudellista tietoa koskevan raportointidirektiivin päivityksen yhteydessä komission tulee pyrkiä selkeyttämään ja tehostamaan yrityksille asetettua raportointivelvollisuutta. Komission tulee:

- laajentaa direktiivin soveltamisalaa kattamaan myös muut suuryritykset ja pk-yritykset silloin kun niiden toimintaan liittyy ympäristö- ja ihmisoikeusriskejä. Direktiivin nykyinen soveltamisala (yritykset, jotka työllistävät yli 500 henkilöä) ei ole yhdenmukainen muun EU-sääntelyn kanssa.
- asettaa globaaleja toimitusketjuja koskevien tietojen julkaiseminen pakolliseksi yrityksille, joiden arvoketjuihin liittyy ympäristö- ja ihmisoikeusriskejä. Toimitusketjuja

koskevien tietojen tulee kattaa tavarantoimittajat ja alihankkijat, tytäryhtiöt, yhteisyritykset ja muut liikesuhteet.
- velvoittaa yritykset sisällyttämään ei-taloudellisia tietoja koskeva raportointi niiden toimintakertomukseen.
- asettaa raportoinnille, joka ei täytä sille asetettuja vaatimuksia, tehokkaat sanktiot, ja poistaa ns. comply or explain -lauseke[8]. Sidosryhmien tulee voida valittaa puutteellisista tai virheellisesti raportoiduista yrityksen ympäristö- ja ihmisoikeusvaikutuksia koskevista tiedoista viranomaisille, joilla tulee olla mahdollisuus puuttua tehokkaasti yritysten raportointikäytäntöihin esimerkiksi uhkasakon nojalla.

On selvää, että ei-taloudellista tietoa koskeva raportointivelvollisuus ei riitä sen varmistamiseksi, että yritykset huolehtisivat vastuullisuudesta niiden koko arvoketjussa. Euroopan komission uuden selvityksen mukaan vain yksi kolmasosa yrityksistä noudattaa esimerkiksi kattavaa ihmisoikeuksia koskevaa huolellisuutta[9].

Myös kansainvälinen Corporate Human Rights Benchmark -selvitys on toistuvasti kiinnittänyt huomiota puutteisiin niin yritysten huolellisuusvelvoiteprosesseissa kuin läpinäkyvyydessä ja raportoinnissa[10]. Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös kansallisen tason selvityksissä. Tuoreessa Corporate Human Rights Benchmark -metodologiaa hyödyntävässä selvityksessä, jossa tarkasteltiin suurimpien suomalaisten pörssilistattujen yritysten ihmisoikeuksia koskevia huolellisuusvelvoiteprosesseja, raportointi jouduttiin jättämään tarkastelun ulkopuolelle yhtenäisen ja vertailukelpoisen tiedon puutteesta johtuen[11]. Lisäksi selvityksessä todettiin, että suurimman osan yrityksistä kohdalla prosessit ihmisoikeusriskien tunnistamiseksi ja niiden hallitsemiseksi ovat vasta alkutekijöissään.

Komission tuoreen selvityksen mukaan sitovalle yritysvastuusääntelylle on Euroopassa vahva tuki; Suomessa yritysvastuulaki on kirjattu hallitusohjelmaan. Suomen tulee hallitusohjelman mukaisesti edistää EU:n laajuisen yritysvastuulain säätämistä myös osana komission vihreän kehityksen ohjelmaa.

Kansallisten talousarvioiden viherryttäminen ja oikeanlaisten hintasignaalien antaminen

On hyvä, että jäsenmaiden valtiontukisääntöjä tullaan tarkastelemaan suhteessa EU:n vihreän kehityksen ohjelman tavoitteisiin. Hyvää on myös se, että arvonlisäverodirektiiviä kehitetään siihen suuntaan, että ympäristöperusteinen painotus on aiempaa helpompaa.

---

[8] “Jos yritys ei noudata tiettyjä toimintaperiaatteita suhteessa yhteen tai useampaan näistä seikoista, muita kuin taloudellisia tietoja koskevassa selvityksessä on annettava selkeä ja perusteltu selvitys siitä, miksei se tee näin.”

[9] https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/doing-business-eu/company-law-and-corporate-governance_en#studies

[10] https://www.corporatebenchmark.org

[11] http://fiantconsulting.com/wp-content/uploads/2019/12/Words_to_Deeds_Nov_2019.pdf, sivu 5

Voimassaoleva alv-direktiivi rajoittaa alennettujen alv-kantojen määrän kahteen (tietyin maakohtaisin poikkeuksin) sekä määrittää ne tuotteet ja palvelut, joihin alennettua alv-kantaa voidaan soveltaa. Komission vuonna 2018 ehdottamat muutokset lisäisivät jäsenmaiden mahdollisuuksia soveltaa alennettuja alv-kantoja, kun alennettujen kantojen lukumäärää nostettaisiin nykyisestä ja alennettuun kantaan oikeutettujen tuotteiden ja palveluiden lista korvattaisiin nk. negatiivisella listalla niistä tuotteista ja palveluista, joihin alennettua kantaa ei olisi sallittua soveltaa. Näiden muutosten myötä alv-kantojen käyttö kulutuksen ohjaamiseen helpottuisi nykyisestä. Suomen tulee edistää alv-direktiivin uudistamista ja pyrkiä osaltaan vaikuttamaan siihen, että direktiivi mahdollistaa jatkossa sen, että kulutusta ohjataan alv-kantojen avulla ilmastokestävämpiin vaihtoehtoihin.

Voimakkaasti ohjaavia päästöveroja tarvitaan väistämättä hiilivapaaseen yhteiskuntaan pääsemiseksi. Päästöverotus on kuitenkin lähtökohtaisesti kansalaisia tuloista ja varallisuudesta riippumatta samalla tavalla kohtelevaa tasaverotusta eikä verotuksen painopistettä tule siirtää työn verotuksesta päästöjen verotukseen. Päästöverojen tuottoja ei tule komission ehdotuksen mukaisesti käyttää veronalennuksiin vaan ne tulee ohjata transformaation nopeuttamiseen ja siitä aiheutuvien negatiivisten sosiaalisten vaikutusten vähentämiseen esimerkiksi taloudellisesti tai alueellisesti kaikkein heikoimmille ryhmille.

Hiilivapaa hyvinvointiyhteiskunta edellyttää taloudellisen epätasa-arvon vähentämistä ja yhteiskunnan jälleenrakennuksen kustannusten oikeudenmukaista jakautumista. Komission ohjelmassa tulee nostaa esiin myös veropohjan aukkojen sulkeminen sekä haitallisen suurten varallisuuserojen kaventaminen verotuksen keinoin.

EU EDELLÄKÄVIJÄNÄ

Komissio korostaa monipuolisten keinojen (kauppapolitiikka, kehitysyhteistyö, diplomatia) käyttöä globaalin ilmastokunnianhimon nostamisessa eri areenoilla (YK, G7 jne.). Kauppasopimusten kohdalla EU:n tulee sitoutua kestävää kehitystä koskevien lukujen sitovuuden vahvistamiseen sekä arvioida kauppasopimusten ilmastovaikutukset. Globaalien päästömarkkinoiden edistäminen on hyvä tavoite, kunhan se tehdään sosiaalisesti oikeudenmukaisesti, tinkimättä päästökaupan päästöjä vähentävästä vaikutuksesta sekä siten, että tuotot käytetään ilmastotoimiin ja niistä aiheutuvien negatiivisten sosiaalisten vaikutusten lieventämiseen.

Helsingissä 3.3.2020

Finnwatch ry:n puolesta,

Lasse Leipola